

Åtgärder mot förorening från fartyg

Till miljö- och jordbruksutskottet

Inledning

Miljö- och jordbruksutskottet har berett justitieutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 2000/01:139 Åtgärder mot förorening från fartyg jämte motioner i de delar som berör justitieutskottets beredningsområde.

I propositionen föreslås en rad lagändringar i syfte att minska föroreningar från fartyg, bl.a. genom förbättrade möjligheter att beivra olagliga utsläpp till sjöss av olja och andra skadliga ämnen. I propositionen behandlas bl.a. frågor om svensk domsrätt (avsnitt 6.4) och om brottsutredningar vid oljeutsläpp (avsnitt 6.5), och utskottet begränsar sitt yttrande till dem. Någon motion har inte väckts i dessa delar.

Lagförslagen, som granskats av Lagrådet, grundar sig på Oljeutsläppsutredningens betänkande Att komma åt oljeutsläppen (SOU 1998:158).

Överväganden

Svensk domsrätt förutsätter i princip bl.a. att brottet begåtts på svenskt territorium, dvs. på Sveriges land- eller sjöterritorium. Sjöterritoriet består av s.k. inre vatten och territorialhavet. Indelningen i dessa vattenområden regleras i FN:s havsrättskonvention. Av konventionen följer också att varje kuststat har rätt att utanför territorialgränsen inrätta en exklusiv s.k. ekonomisk zon – vari kuststaten inte har suveränitet – som får sträcka sig högst 200 nautiska mil räknat från gränsen mellan inre vatten och territorialhavet. För svensk del gäller vidare att den ekonomiska zonen inte utan särskild överenskommelse med en annan stat får utsträckas över mittlinjen i förhållande till den staten.

I viss utsträckning finns svensk domsrätt även när brottet begåtts utom riket. Bestämmelser, som nu är av intresse, finns i 2 kap. 2 § brottsbalken. Sammanfattningsvis innebär de följande. Svensk domsrätt föreligger om brottet begåtts av en svensk medborgare eller av en utlänning med hemvist här. Detsamma gäller om brottet begåtts av en utlänning som efter brottet

blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här. Vidare föreligger svensk domsrätt om brottet begåtts av en nordisk medborgare som finns här. Slutligen bör nämnas att svensk domsrätt föreligger om brottet begåtts av en utomnordisk medborgare som finns här och det på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

Från dessa fall finns vissa undantag, bl.a. om brottet begåtts på ett område som inte tillhör någon stat och det enligt svensk lag inte kan följa svårare straff än böter på brottet. En ekonomisk zon är ett sådant område som inte anses tillhöra någon stat.

Frågan om svensk domsrätt för brott begångna i den ekonomiska zonen är alltså beroende av vilket straff som kan komma i fråga. I lagen (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg (Vlfl) föreskrivs att böter eller fängelse i upp till två år kan följa på brott mot bl.a. utsläppsförbudet. Trots att ett utsläpp kan leda till fängelse i mer än sex månader saknas i regel svensk domsrätt för brott som begåtts på utländskt fartyg i Sveriges ekonomiska zon. Detta hänger samman med de regler som finns i lagen (1996:517) om begränsning av tillämpningen av svensk lag vad gäller vissa brott begångna på utländska fartyg, den s.k. begränsningslagen. Den lagen infördes som en följd av att Sverige år 1996 tillträdde FN:s havsrättskonvention. Begränsningslagen innebär bl.a. att brott mot bestämmelser om förebyggande, begränsning eller kontroll av förorening av den marina miljön endast kan bestraffas med böter om brottet begåtts på ett fartyg som är registrerat i en främmande stat och brottet begåtts när fartyget befunnit sig utanför svenskt inre vatten. I dessa fall saknas alltså domsrätt om utsläppet gjorts inom Sveriges ekonomiska zon.

Utskottet har tidigare uppmärksammat avsaknaden av svensk domsrätt i de nu beskrivna fallen. I sitt yttrande till utrikesutskottet i samband med riksdagsbehandlingen av frågan om godkännande av FN:s havsrättskonvention pekade utskottet på möjligheten att lösa problemet med en särskild bestämmelse i Vlfl. Vidare ansåg utskottet att det rättsliga förfarandet borde effektiviseras på området, och utskottet efterlyste bl.a. ansträngningar för att fler fall skulle föras till åtal (bet. 1995/96:UU17, yttr. 1995/96:JuU9y s. 4 f). Riksdagen beslutade om ett tillkännagivande med det innehållet, vilket ledde till det utredningsarbete som nu utmynnat i en proposition till riksdagen.

Hösten 1996 beslutade riksdagen – också den gången på utskottets initiativ – om ett tillkännagivande på området. Tillkännagivandet gick ut på att Kustbevakningen borde kunna ges möjlighet att inleda och bedriva förundersökning rörande oljeutsläpp (bet. 1996/97:JuU1 s. 43).

I den nu aktuella propositionen föreslår regeringen att svensk domsrätt införs när det gäller olagliga utsläpp och andra brott mot Vlfl som begås på utländska fartyg i Sveriges ekonomiska zon. Åtal får dock bara väckas om den stat där fartyget är registrerat antingen i det konkreta fallet underlåter, eller upprepade gånger tidigare i liknande situationer har underlåtit, att vidta rättsliga åtgärder eller om utsläppet har medfört betydande skada.

När det sedan gäller frågan om brottsutredningsförfarandet innebär regeringens förslag att Kustbevakningen ges rätt att inleda och bedriva förunder-

sökning om olagliga utsläpp. Detta innebär inte någon begränsning av polisens befogenheter på området. Tjänstemän vid Kustbevakningen skall enligt förslaget i huvudsak ha samma befogenheter som polismän att vidta åtgärder i samband med förundersökning om brott mot VtFL. Vidare föreslås en särskild regel som innebär att åklagaren alltid skall överta ansvaret för förundersökningen så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet eller om det är påkallat av särskilda skäl. Det föreslås också att beslut om förhör och tvångsmedelsanvändning på utländska fartyg utanför svenskt inre vatten skall fattas av åklagaren eller rätten. Förslaget innebär vidare att de begränsningar som gäller enligt det internationella regelverket vid straffrättsliga ingripanden mot utländska fartyg lagregleras. Husrannsakan, som normalt sett kräver att fängelse kan följa på brottet, föreslås bli möjlig på utländska fartyg trots att den ovan nämnda begränsningslagen föreskriver att endast böter kan komma i fråga i vissa fall. Slutligen föreslås vissa regler om s.k. flaggstatsrapportering, ett förfarande som syftar till att överföra lagföringen till flaggstaten i situationer då den stat där överträdelsen skett inte själv kan eller önskar vidta rättsliga åtgärder. Bestämmelserna om brottsutredning samlas enligt förslaget i ett särskilt kapitel i VtFL.

Utskottet konstaterar, i likhet med vad utskottet vid flera tillfällen tidigare uttalat, att det är angeläget att åtgärder snarast vidtas för att effektivisera det rättsliga förfarandet när det gäller att beivra oljeutsläpp. Utskottet kan vidare konstatera att regeringens förslag på de områden som nyss beskrivits väl överensstämmer med de önskemål om förbättringar som utskottet tidigare gett uttryck för (se senast bet. 1998/99:JuU9 s. 7 f med hänvisningar). Utskottet välkomnar därför förslagen, och utskottet föreslår att miljö- och jordbruksutskottet tillstyrker dem. Utskottet ser också positivt på den uppföljning av upptäckta utsläpp och vidtagna åtgärder som aviseras i propositionen. Utskottet förutsätter att riksdagen framlades informeras om resultatet av denna uppföljning, t.ex. i budgetpropositionen.

Avslutningsvis vill utskottet anmärka att det kan finnas skäl att överväga att införa en särskild reglering för behandling av personuppgifter i Kustbevakningens brottsbekämpande verksamhet. Sådana särregler i förhållande till personuppgiftslagen (1998:204) har på närliggande områden meddelats i polisdatalagen (1998:622), lagen (2001:85) om behandling av personuppgifter i Tullverkets brottsbekämpande verksamhet och i lagen (1999:90) om behandling av personuppgifter vid skattemyndigheters medverkan i brottsutredningar.

Stockholm den 16 oktober 2001

På justitieutskottets vägnar

Fredrik Reinfeldt

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Fredrik Reinfeldt (m), Ingvar Johnsson (s), Märta Johansson (s), Margareta Sandgren (s), Anders G Högmark (m), Ann-Marie Fagerström (s), Morgan Johansson (s), Ragnwi Marcelind (kd), Jeppe Johnsson (m), Kia Andreasson (mp), Gunnel Wallin (c), Göran Norlander (s), Anita Sidén (m), Sven-Erik Sjöstrand (v) och Kjell Eldensjö (kd).